

Καταθλιπτικά στοιχεία και παρερμηνευτικά διαθέσεις, αι οποίαι είναι δυνατόν να επηρεάσουν το μυστήριο της Ιεράς Εξομολογήσεως εις τους ενήλικας και τους γέροντας

Σταύρος Ι. Μπαλογιάννης
Καθηγητής Νευρολογίας ΑΠΘ

Εισαγωγή

Το ιερόν μυστήριο της θείας εξομολογήσεως αποτελεί κορυφαίαν έκφρασιν της προσπαθείας του ανθρώπου, εν τω πλαισίω της αυτογνωσίας και της αντικειμενικής αυτοκριτικής, να οδηγηθή ούτος εις την εσωτερικήν κάθαρσιν διά της μετανοίας και εις την λήψιν σαφών και συνειδητών αποφάσεων ανακαινίσεως του έσω ανθρώπου, αναβαθμίσεως του χαρακτήρος της ηθικής συνειδήσεως¹ και εκ βάθρων ανατάξεως της ποιοτικής στάθμης της πνευματικής αυτού ζωής, ώστε πορευόμενος ούτος έκτοτε εν τη οδώ των εντολών του Κυρίου να διάγη ειρηνικόν και αναμάρτητον πλέον βίον.

Εκ παραλλήλου εν τω μυστηρίω της Ιεράς εξομολογήσεως εκφράζεται η απεραντοσύνη του ελέους και της φιλανθρωπίας του Θεού του θέλοντος «πάντας ανθρώπους σωθήναι και εις επίγνωσιν αληθείας ελθείν»².

Εκ μέρους του προσερχομένου εις την Ιεράν Εξομολόγησιν απαιτείται προεργασία, διά της οποίας αφ' ενός μεν ούτος άγεται εις την κατανόησιν και συνειδητήν αντίληψιν της ιερότητος, της σπουδαιότητος, της σοβαρότητος και της υπαρξιακής βαρύτητος του μυστηρίου, αφ' ετέρου δε διείσδυσις αυτού εις βάθος εντός του ψυχικού του κόσμου, ίνα διά της επιπόνου και διηνεκούς διεργασίας της αυτογνωσίας, αναζητήση ούτος τα πλημμελήματα «τα εν έργω και λόγω και διανοία, εκ γνώσεως ή αγνωσίας πλημμεληθέντα»³ και καταθέση ταύτα εις το μυστήριο της μετανοίας και της θείας εξομολογήσεως, ώστε τον παλαιόν αποθέμενος άνθρωπον, διά της νεκρώσεως των ψυχοφθόρων παθών, ενδυθή τον νέον και έλθη εις επίγνωσιν της αληθείας.

¹ Βλέπε σχετικώς : *Ιδού γαρ δίδομί σοι, τω καρδιογνώστη Θεώ λόγον μετανοίας, και από του νυν μετανοώ εφ' οίς έπραξα πλημμελήμασι, και αποτάσσομαι πάση αμαρτία και αισχρά πράξει, και ουκέτι ταύταις προσθήσω υπό σου βοηθούμενος, αλλά σοι καθαρώς λατρεύσω εξ όλης της ισχύος μου.* (Ευχή περί αποταγής αμαρτίας, από τας ευχάς Ανθίμου Βρυενίου, Ιερομονάχου).

² Εν τη αυτή προσευχή.

³ Ευχή του Μεγ.Βασιλείου

Ο εξομολογούμενος εκ της απογνώσεως των πλημμελημάτων⁴ διά του μυστηρίου της θείας εξομολογήσεως οδηγείται εις την βίωσιν της ευγνωμοσύνης και ευχαριστίας προς τον Κύριον, ο οποίος διά της ανεικάστου αγαθότητας, ευσπλαχνία χρησάμενος ήγηρεν και ηξίωσεν το ανάξιον «*παραστήναι και προσπεσείν ενώπιον του θρόνου του ελέους Του και συγκαταρριθμηθήναι άύθις τοις εκλεκτοίς*⁵».

Ο εξομολογούμενος εκ παραλλήλου δέον όπως διέπτηται υπό συναισθηματικής σταθερότητας, ώστε να μη προσέρχεται εις το μυστήριον υπό το κράτος των αισθημάτων της θλίψεως και της αυτομομφής, αλλά ευρισκόμενος εις πλήρη συνειδητότητα και μελετών κατά αντικειμενικόν τρόπον τας ψυχικάς αυτού διεργασίας και αντιδράσεις, και θεωρών τα πλημμελήματα αυτού ως έχουν, χωρίς την καταβολήν προσπαθείας μεγιστοποιήσεως αυτών ή αντιθέτως αιτιολογήσεως των, με αντικειμενικόν σκοπόν την άμβλυνσιν της βαρύτητος αυτών.

Η συναισθηματική σταθερότης είναι εκ των βασικών κριτηρίων της ωριμότητας της προσωπικότητας του ατόμου, αποτελεί δε αυτή καρπόν παιδείας και εσωτερικής προσπαθείας, η οποία πολλάκις είναι ιδιαίτερος επίπονος διά άτομα, τα οποία εγγενώς διακινούνται υπό εντόνων συναισθηματικών ανακατατάξεων. Η συναισθηματική σταθερότης, εν συνδυασμώ προς την βαθείαν γνώσιν του ψυχικού κόσμου του ατόμου, αποτελούν τον ακρογωνιαίον λίθον του υγιούς ψυχικού υποβάθρου⁶.

Η βαθεία αυτογνωσία κατά κανόνα αποτελεί καρπόν της πνευματικής ζωής. Η διεργασία διά της οποίας άγεται το άτομον εις την αληθή γνώσιν του εαυτού του απαιτεί διηλεκτική περισυλλογήν, αντικειμενικότητα, υψηλήν κριτικήν ικανότητα, ύπαρξιν αναλλοιώτων προτύπων και αρραγή ηθικήν συνείδησιν⁷. Τόσον διά της αυτογνωσίας,

⁴ Βλέπε την ευχήν του Αγίου Γρηγορίου: «*Ακουσον Κύριε εν απογνώσει μου όντως και μη εάσης με , δέομαι, διά τας υπερ άμμον της θαλάσσης αμαρτίας μου...*» και το ψαλμικόν «*Αι θλίψεις της καρδιάς μου επληθύνθησαν*»(Ψαλ.κδ,17) , «. *περιέσχον μοι ωδίνας θανάτου και χείμαροί ανομίας εξετέραζαν μοι*»(Ψαλ.ηζ,5).

⁵ Εξ ευχαριστηρίου ευχής μετά την εξομολόγησιν.

⁶ Βλέπε σχετικώς Μπαλογιάννης Σ.:Ψυχιατρική καί Ποιμαντική Ψυχιατρική.Εκδ. Πουρναρά. Θεσσαλονίκη 1986.

⁷ Υπό την νευρολογικήν έποψιν η βαθεία γνώσις του εαυτού αποτελεί διεργασίαν πραγματοποιουμένη υπό του δεξιού μετωπιαίου λοβού, ο οποίος διά τους δεξιόχειρας καθίσταται το κέντρον της κριτικής αναλύσεως ως προς εαυτόν. Εκ της κριτικής ταύτης αναλύσεως απορρέει η αυτογνωσία και η δυνατότης του ατόμου να αναβαθμίξη συνεχώς τας ψυχικάς αντιδράσεις αυτού και να καθιστά εφικτήν την αρμονικήν ένταξιν αυτού εντός του κοινωνικού χώρου και την ευθυγράμμισιν του μετά υψηλών ηθικών και πνευματικών επιταγών. Ο αριστερός μετωπιαίος λοβός εκ παραλλήλου αναλύει κριτικώ τω τρόπω, τας συνθήκας του περιβάλλοντος και ιδίως του κοινωνικού χώρου, εντός του οποίου καλείται να λειτουργήσῃ το άτομον. Αμφότεροι οι μετωπιαίοι λοβοί ασκούν καθοριστικόν ρόλον εις την αρμονικήν ένταξιν του ατόμου εντός του κοινωνικού χώρου και εις την διαμόρφωσιν της κοινωνικής συμπεριφοράς αυτού, συναρτήσῃ των αξιολογικών κριτηρίων, τα οποία

όσον και διά του ταπεινού φρονήματος το άτομον άγεται εις την αληθή μετάνοιαν διά της αντικειμενικής αναγνωρίσεως και αποδοχής, εν πλήρει ευθύνη, των πλημμελημάτων αυτού.

Το βαθύ αίσθημα της μετανοίας στηρίζεται, κατ' ουσίαν, εις την επιθυμίαν ανατάξεως του προγενεστέρου βίου και βιώσεως των αναλλοιώτων πνευματικών αξιών, διά της πλήρους και μετά χαράς υποταγής του ιδίου θελήματος εις το θέλημα του Θεού. Η αγάπη προς τον Κύριον αποτελεί δε το κύριον κίνητρον της αληθούς μετανοίας⁸. Η θλίψις η οποία απορρέει εκ της απομακρύνσεως εκ του θελήματος του Θεού, αποτελεί καταδειναστυτικόν διά το άτομον βίωμα, το οποίον είναι τόσον ισχυρότερον, όσον ισχυρότερα είναι η αγάπη αυτού διά τον Κύριον.

Αι επιπροστιθέμεναι ψυχολογικά επιπτώσεις εκ των παθών, ως είναι το ψυχικόν άλγος, η ανασφάλεια, η αυτοαπόρριψις, η αβεβαιότης, το άγχος, η αδυναμία, η απόγνωσις, η απόσβεσις των προσδοκιών, η ματαιώσις των επιδιώξεων και η ευρεία σειρά των ψυχοσωματικών φαινομένων μεταβάλλουν την ζωήν εις μαρτύριον και επιφέρουν την ωδυνηράν πρόγευσιν του θανάτου " ...ότι επλήσθη κακών η ψυχή μου και η ζωή μου τω άδη ήγγισεν⁹, "περιέσχον με ωδίνες θανάτου, κίνδυνοι άδου εύροσαν με¹⁰". Η αγωνία της αποκαταστάσεως της εσωτερικής ειρήνης κορυφώνεται όλον και περισσότερον. Ο άνθρωπος αναφωνεί εκ βαθέων « ουκ έστι ειρήνη εν τοις οστέοις μου από προσώπου των αμαρτιών μου, ότι αι ανομίαι μου υπερήραν την κεφαλήν μου, οσει φορτίον βαρύ εβαρύνθησαν επ' επ' εμέ¹¹.

Η συνεχώς αυξανομένη αγωνία συνυφαινομένη μετά της θλίψως οδηγεί σταθερώς το άτομον εις την μετάνοιαν και την λύτρωσιν εκ του ψυχικού βάρους διά του μυστηρίου της Ιεράς εξομολογήσεως.

καθορίζονται υπό της παιδείας του ατόμου και της πνευματικής αυτού καλλιέργειας και των προσδοκιών και απαιτήσεων του περιβάλλοντος. Βλέπε Μπαλογιάννης Σ.: 'Η διά Χριστόν σαλότης, μαρτυρία και μαρτύριον. Γρηγόριος ό Παλαμάς 1992, 75: 959-965

⁸ Βλ. Συμείων του Νέου Θεολόγου : "Πάσα γάρ σπουδή και πάσα άσκησις μετά καμάτων πολλών η μή καταντώσα εις την αγάπην εν συντετρημένω τω πνεύματι, ματαιία εστι και εις ουδέν καταλήγουσα χρήσιμον" Κατηχήσεις .Λόγος Α.

⁹ Ψαλ. πζ,4

¹⁰ Ψαλ. ριδ,3

¹¹ Ψαλ. λζ,4-5 Εις τους ψαλμούς του Δαβήδ εκτυλίσεται όλον το δράμα της ανθρωπίνης ψυχής και όλη η πορεία αυτής προς την λύτρωσιν. Ομολογείται η πτώσις, εκφράζεται ο πόνος, εκτυλίσσονται αι στιγμαί της αυτογνωσίας και της συνειδητοποιήσεως, αναγνωρίζεται η ανθρωπίνη αδυναμία και η δυσχέρεια της εναισθησίας, διακρίνεται η αλλοτριώσις και η γενίκευσις της αλλοτριώσεως και καταφαίνεται η ανάγκη καταφυγής εις τον Θεόν, η δείψα διά την λύτρωσιν και την κάθαρσιν, η επιθυμία διά την εσωτερικήν ειρήνην και αρμονίαν, η προσπάθεια διά την ανακαίνισιν και αναδόμησιν της ψυχής, η απόφασις διά την πορείαν προς την αρετήν και κυρίως η βαθεία και άμετρος πίστις και ελπίδα εις τον Θεόν.

Προβληματισμοί αναφερόμενοι εις τον εξομολογούμενον

Οι προβληματισμοί, οι αναφερόμενοι εις τον εξομολογούμενον κατά το μυστήριο της θείας εξομολογήσεως απορρέουν κυρίως εκ της ψυχικής υγείας και της νοητικής στάθμης αυτού.

Είναι εύλογον ότι εν μέσω των προσερχομένων εις το μυστήριο της εξομολογήσεως υφίστανται άτομα των οποίων η ψυχική υγεία είναι διατεταραγμένη είτε συνεπεία προσφάτου παθήσεως είτε συνεπεία χρονίας τοιαύτης είτε ακόμη εγγενώς, εν τω πλαισίω χαρακτηρισμοπαθείας ή κοινωνιοπαθητικής εκτροπής της προσωπικότητος η εκ περιορισμένης νοητικής στάθμης.

Εκ παραλλήλου η ηλικία του εξομολογουμένου, με τας ικανάς διαφοροποιήσεις τας οποίας αύτη επιφέρει επί της προσωπικότητος, των αξιολογικών συστημάτων και των κοινωνικών αντιδράσεων αυτού, επιπροσθέτει έτερον ουσιώδη λόγον προβληματισμού κατά το μυστήριο της θείας εξομολογήσεως. Εάν επί των ανωτέρω παραμέτρων συμπεριληφθή η σωματική υγεία του εξομολογουμένου, η οποία ουχί σπανίως ασκεί ουσιώδη ρόλον επί των ψυχικών αυτού αντιδράσεων¹² και η ιδιομορφία των κοινωνικών και των ειδικών ψυχολογικών συνθηκών υπό τας οποίας τελεί ο εξομολογούμενος, καθίσταται ευλόγως αντιληπτόν ότι το μυστήριο της θείας εξομολογήσεως απαιτεί πολλήν προσοχήν, πολλήν προσευχήν και βαθείαν γνώσιν της ανθρωπίνης ψυχής και των παθολογικών εκφράσεων αυτής υπό του πνευματικού, ο οποίος διά λεπτών, εξατομικευμένων και εξειδικευμένων χειρισμών, οδηγεί το εξομολογούμενον εις την ίασιν και εις την αποκατάστασιν της εσωτερικής αυτού ειρήνης.

Ψυχικαί καταστάσεις δυνάμεναι να επηρεάσουν το μυστήριο της Ι. Εξομολογήσεως

Αι συνηθέστεραι ψυχικαί καταστάσεις, αι οποίαι δύνανται να επηρεάσουν το μυστήριο της ιεράς εξομολογήσεως είναι αφ' ενός μεν αι παθήσεις, αι οποίαι μεταβάλλουν την συναισθηματικήν στάθμην του

¹² Βλέπε σχετικώς Μπαλογιάννης Σ.: Εισαγωγή εις τήν Ψυχολογίαν. Έκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1980.

εξομολογουμένου αφ' ετέρου δε αι παθήσεις, αι οποίαι αλλοιώνουν τας διεργασίας της σκέψεως αυτού και τον οδηγούν εις παρερμηνευτικά συμπεράσματα, τα οποία ουχί σπανίως προσλαμβάνουν τας διαστάσεις παραληρητικών ιδεών ή καλώς δομημένων παραληρημάτων.

Η κατάθλιψις

Εκ των ψυχικών παθήσεων, η κατάθλιψις αποτελεί κύριον και ακανθώδες ενίοτε πρόβλημα διά το μυστήριον της θείας εξομολογήσεως.

Εν τω πλαισίω της ψυχικής ταύτης παθήσεως, η οποία κατά κύριον λόγον μεν οφείλεται εις διαταραχάς του μονοαμινεργικού νευροδιαβιαστικού συστήματος εις τον εγκέφαλον¹³, η εκδήλωσις δε της οποίας ενισχύεται, εκ παραλλήλου, υπό των πολυμόρφων δυσχερειών, τας οποίας αντιμετωπίζει εις τον κοινωνικόν χώρον το άτομον, πρυστανεύει εις την ψυχικήν σφαίραν των πασχόντων το ηθικόν άλγος, αι ιδέαι της αυτομομφής και πλειάς αρνητικών συναισθημάτων, τα οποία ανακόπτουν αυτό από την κοινωνικήν λειτουργικότητα, του εμβάλλουν την αίσθησιν της ανεπαρκείας και της αναξιότητος και του καλλιεργούν ιδέας φυγής μακράν του κοινωνικού χώρου, του οικογενειακού περιβάλλοντος, του χώρου της εργασίας ενίοτε δε και μακράν αυτής ταύτης της ζωής¹⁴.

¹³ Αι συναισθηματικά ψυχώσεις και ιδίως η κατάθλιψις συνδέονται μετά (α) γενετικώς καθοριζομένων παραγόντων, διά των οποίων επηρεάζεται η λειτουργικότης των βιογενών αμινών εις τον εγκέφαλον και ιδίως οι υποδοχείς του σεροτονεργικού και του ντοπαμινεργικού συστήματος και (β) μετά παραγόντων οι οποίοι απορρέουν εκ του περιβάλλοντος και οι οποίοι έχουν δυσμενή χαρακτήρα διά την κοινωνικήν επιβίωσιν του ατόμου. Από ψυχοδυναμικής πλευράς θεωρείται ότι το οικογενειακόν περιβάλλον του ατόμου καθορίζει ουσιαστικώς τας συναισθηματικάς αυτού αντιδράσεις και διαμορφώνει τον συναισθηματικόν τόνον, ο οποίος αποτελεί το βασικόν υπόβαθρον διά την ανάπτυξιν της συναισθηματικής αυτού δομής. (Βλέπε σχετικώς Σ.Μπαλογιάννης *Νευρολογία*, Τόμος Α, Θεσσαλονίκη, Εκδ Πουρνάρα 2004). Παλαιότερον αναλόγως προς το αιτιολογικόν υπόβαθρον της μελαγχολίας αυτή διεκρίνετο (α) εις την ενδογενή, η οποία αναφέρετο εις αυτήν ταύτην την ψυχοβιολογικήν δομήν του ατόμου, (β) εις την σωματογενή, η οποία οφείλεται εις οργανικάς αιτίας, (γ) εις την ψυχογενή, η οποία οφείλεται κυρίως εις ψυχολογικά αίτια, προκαλούμενα κυρίως υπό των επιβαρύνσεων του περιβάλλοντος (Oswald 1969). Η σύγχρονος ταξινόμησις της μελαγχολίας διακρίνει αυτήν εις πρωτογενή και δευτερογενή. Η πρωτογενής διακρίνεται εις την μονοπολικήν, η οποία χαρακτηρίζεται υπό διαδοχικών επεισοδίων μελαγχολίας και εις την διπολικήν, η οποία χαρακτηρίζεται υπό εναλλασσομένων μελαγχολικών και μανιακών φαινομένων.

¹⁴ Η μελαγχολία χαρακτηρίζεται ευρύτερον υπό αρνητικού συναισθηματικού τόνου, εις τον οποίον πρυστανεύει η απαισιοδοξία, η ψυχική καταπόνησις, η θλίψις και απελπισία, η έλλειψις προσδοκιών, το αίσθημα της αναξιότητος και η έλλειψις πάσης προοπτικής διά απόλυσιν της θλίψεως και του ψυχικού άλγους υπό των οποίων διακατέχεται το άτομον. Εκ παραλλήλου υφίσταται ηθικόν άλγος, το οποίον είναι δυνατόν να αχθή εις ακραία σημεία. Ο πάσχων θεωρεί ότι είναι βεβαρυμένος υπό πολλών και σοβαρών σφαλμάτων, εκ των οποίων δεν υφίσταται λύτρωσις και διά των οποίων προκαλούνται σοβαρά δυσχέρεια εις τα άτομα του περιβάλλοντος διά την αρνητικήν πορείαν των οποίων ούτος έχει απόλυτον ευθύνην. Υπό το κράτος του ηθικού άλγους και των ισχυρών ιδεών της αυτομομφής, μη ανευρύσκον το άτομον ετέρων διέξοδον καταφεύγει ενίοτε εις την αυτοχειρίαν. Ο κίνδυνος της αυτοχειρίας γενικότερον είναι πολύ σοβαρός διά τους εκ μελαγχολίας πάσχοντας, ανερχόμενος εις 1%

Το ηθικόν άλγος του πάσχοντος εκ μελαγχολίας ατόμου διαφέρει ουσιωδώς από την θλίψιν εκ των πλημμελημάτων, την οποίαν αισθάνεται το υγιές άτομον. Εις τον εκ μελαγχολίας πάσχοντα το ηθικόν άλγος εκπηγάζει εκ των αισθημάτων της αναξιότητος και της εξουθενώσεως του εαυτού του, χωρίς να υφίσταται ακτίς ελπίδος και προσδοκία λυτρώσεως. Εις το υγιές άτομον το ψυχικόν άλγος απορρέει από την παράβασιν του θελήματος του Θεού και την αίσθησιν της αλλοιώσεως του έσω ανθρώπου διά της αμαρτίας, κυρίως δε από την αίσθησιν ότι διά των σφαλμάτων αυτού ελύπησεν τον Εσταυρωθέντα διά την σωτηρίαν του Κύριον¹⁵.

Εις την θλίψιν εκ της αμαρτίας διά το υγιές άτομον υπάρχει η ελπίς της λυτρώσεως διά της μετανοίας¹⁶. Εν αντιθέσει εις τον εκ καταθλίψεως πάσχοντα, η έννοια της μετανοίας είναι δυσπρόσιτος, δεδομένου ότι κατ' αυτόν η διά της μετανοίας συγχώρεσις είναι ανέφικτος και επίκειται η αιώνιος τιμωρία, άνευ εξιλεώσεως.

Οι εκ μελαγχολίας πάσχοντες κατά κανόνα προσέρχονται προθύμως εις το μυστήριον της θείας εξομολογήσεως, εις το οποίον εκτενώς και διά πολλών περιγραφών και περιφράσεων καταθέτουν τα σφάλματα αυτών, τα οποία ουχί σπανίως μεγιστοποιούν και εξαίρουν. Συγχρόνως όμως αδρανοποιούνται πνευματικώς, ενδεδυμένοι την απόγνωσιν, αδυνατούντες να προβούν εις προσπαθείας εξόδου εκ του καταθλιπτικού βιώματος και αναβαθμίσεως εν Κυρίω της ψυχικής των ζωής¹⁷.

Η συμβολή του πνευματικού είναι ουσιώδης διά την λύτρωσιν εκ του καταθλιπτικού βιώματος και την ειρήνευσιν του ψυχικού χώρου του πάσχοντος.

Η συνεχής αναφορά εις την εξ άμετρου αγάπης σταυρική θυσίαν του Κυρίου, η αναφορά εις την απεραντοσύνη του ελέους και της συγνώμης Του, η συχνή συμμετοχή εις το μυστήριον της θείας ευχαριστίας, κατά την κρίσιν του πνευματικού, η μελέτη πνευματικών πονημάτων, διά των

κατά την περίοδον του οξέος επεισοδίου και εις 15% κατά τας ακολουθούσας υποτροπάς της νόσου.

¹⁵ Βλέπε σχετικώς Μπαλογιάννης Σ: Ή ύπαρξιακή αγωνία. Γρηγόριος ο Παλαμάς, 1987,70: 30-38.

¹⁶ Βλέπε σχετικήν ευχήν του Αγίου βασιλείου « Ευλογώ σε Κύριε, 'ότι εδωρήσω μοι εξουσίαν μετανοίας επί ταις αμρτίαις μου και μυρίας αφορμάς επιστροφής υπέδειξας από της μοχθηρίας μου. Ευλογώ σε Κύρις, ότι αδυνατούντος επιρρωνύεις μου την ασθένειαν και ουκ εάς με όλως καταπεσείν, αλλ' ευθύς ορέγεις μοι χείραν βοηθείας άνωθεν και προς σεαυτόν επανάγεις».

¹⁷ Χαρακτηριστικοί είναι ενταύθα οι λόγοι του Αγίου Κασσιανού: «Πέπτος ημών αγών εστί κατά του πνεύματος της λύπης, του επισκοπούντος τη ψυχή από πάσης πνευματικής θεωρίας και κωλύοντος αυτήν από πάσης αγαθής εργασίας...Ωσπερ γαρ σης ιμάτιον και σκώληξ ξύλον, ούτως η λύπη την του ανθρλώπου ψυχήν κατεσθίει»

οποίων παρέχεται παρηγορία, ελπίς και στήριξις συμβάλλουν τα μέγιστα εις την βελτίωσιν της ψυχικής καταστάσεως αυτού και εις την έξοδον του εκ του ζοφώδους βιώματος της καταθλίψεως. Κατ' ουσίαν η υπαρξιακή σταθερότης, η οποία απορρέει εκ της πνευματικής ζωής και το βαθύ νόημα της καθ' ημέραν ζωής, ως έκφρασις της αγάπης του Κυρίου δύνανται σταδιακώς να εκριζώσουν το αίσθημα της καταθλίψεως, το οποίον πολλάκις αποτελεί τον απόηχον της υπαρξιακής ασταθείας¹⁸. Ο φόβος και η αγωνία του θανάτου η οποία κατά κανόνα διακατέχει την σκέψιν του εκ μελαγχολίας πάσχοντος και αποτελεί έν καθηλωτικόν και οδυνηρόν βίωμα υποχωρεί προ της χαράς της Αναστάσεως του Κυρίου, διά της οποίας συνανίσταται η ανθρωπίνη ψυχή και λυτρούται εκ του άλγους και της θλίψεως¹⁹

Η ενελεκτική μελαγχολία

Ιδιαιτέραν βαρύτητα διά το μυστήριο της ιεράς εξομολογήσεως έχει η ενελεκτική μελαγχολία²⁰, αναπτυσσομένη αύτη κατά το όψιμον στάδιον της ηλικίας της ωριμότητος επί αμφοτέρων των φύλων, συχνότερον όμως επί των γυναικών, κατά την οποίαν επικρατεί το αίσθημα της καταθλίψεως, συνοδευόμενον υπό εντόνου κατά κανόνα άγχους και πληθώρας ψυχοσωματικών φαινομένων και επιμόνων συνήθως ιδεών αυτοχειρίας, υφισταμένου εντόνου του κινδύνου πραγματοποίησεως αυτών. Το περιεχόμενον της θείας εξομολογήσεως, το οποίον κατατίθεται

¹⁸ Βλέπε σχετικώς Μπαλογιάννης Σ.: Διάβασις διά της Ψυχολογίας. εκδ. Π. Πουρνάρα. Θεσσαλονίκη 1982.

¹⁹ Η συμμετοχή του ανθρώπου εις την ανάστασιν του Κυρίου (Ρωμ.6,5-14) μεταβάλλει την τραγικότητα του θανάτου και καθιστά βεβαίαν την υπαρξιακήν προέκτασιν αυτού εις τον χώρον της αιωνιότητος. Ο άνθρωπος διά της ελπίδος της αναστάσεως εξέρχεται εκ του τέλματος της θλίψεως και της ματαιότητος, εκ της καθηλωτικής αισθήσεως του μηδενισμού και της ανυπαρξίας και άρχεται να μάχεται, να αγωνίζεται Αδιά την ανάστασιν την προσωπικήν και παντός άλλου συνανθρώπου (Αρχιμ. Σωφρονίου: Οψόμεθα τον Θεόν καθώς εστίν σ.155). Η αίσθησις της ζοφώδους αβύσσου υποκαθίσταται από την ελπίδα της υπερβάσεως της φθοράς και της εισόδου του ανθρώπου εις τον φωτισμόν της αγάπης. Η νίκη κατά του θανάτου διά της Αναστάσεως του Κυρίου κατέστη νίκη του ανθρώπου κατά της φθοράς και της ανυπαρξίας.

²⁰ Η ανελεκτική μελαγχολία οφείλεται κυρίως μεν εις ανακατατάξεις της έσω εκκρίσεως, αι οποίαι επισυμβαίνουν κατά το στάδιον της ανελιξεως και κατά δεύτερον λόγον εις την προψυχωτικήν προσωπικότητα του πασχοντος. Επικουρικοί παράγοντες είναι αι κοινωνικά και οικογενειακά μεταβολαί, αι οποίαι επέρχονται συνήθως κατά την εν λόγω ηλικίαν, διά των οποίων το άτομον οδηγείται εις την απομόνωσιν και εις την περιχαράκωσιν εντός των ορίων του εαυτού του με αποτέλεσμα να οδηγείται εις την αναμόχλευσιν προγενεστέρων δυσαρέστων και εν πολλοίς επωδύνων καταστάσεων, αι οποίαι κινητοποιούν αρνητικώς την συναισθηματικήν του σφαίραν.

συνήθως μετά εντόνου άγχους, περιλαμβάνει κατά κανόνα τα αυτά πάντοτε σφάλματα, αποδιδόμενα εις την αναξιότητα του πάσχοντος και την πληθώρα των σωματικών αδυναμιών αυτού. Υφίσταται σταθερά αναζήτησις βοήθειας, παρά το γεγονός ότι αι υποδείξεις και συμβουλαί του πνευματικού ελάχιστα εφαρμόζονται, ενώ ιδιαίτερος συχνά προβάλλονται αι ιδέαι αυτοχειρίας, ως τελική δυνατότης εξόδου εκ του μαρτυρίου του άγχους του ψυχικού άλγους και της απογνώσεως.

Η μελαγχολία της λοχείας²¹ αποτελεί επίσης ουσιώδες πρόβλημα διά το μυστήριο της εξομολογήσεως. Αι ιδέαι, αι οποίαι διακατέχουν την πάσχουσαν εκ της εν λόγω μελαγχολίας είναι η αδιαφορία και ενίοτε η απόρριψης του τέκνου της, διά το οποίον τρέφει ακουσίως αρνητικά συναισθήματα, αποδίδουσα εις αυτό πολλάκις τα βιώματα της καταθλίψεως και τας ψυχοσωματικές αιτιάσεις αυτής²².

Η διπολικότης

Κατά τας διπολικάς καταστάσεις το συναίσθημα μεταβάλλεται εκ της καταθλίψεως εις την μανίαν και αντιστρόφως, χωρίς ενίοτε να υπάρξη διάμεσος μεταβατική κατάσταση. Ενίοτε είναι τόσον ταχείαι αι μεταβολαί, ώστε αύται επισυμβαίνουν εντός ολίγων ωρών. Συνηθέστερον όμως μεσολαβεί μεταβατικόν στάδιον, κατά το οποίον το συναίσθημα και αι εν γένει συναισθηματικά αντιδράσεις του ατόμου φέρονται προς την φυσιολογικήν φοράν και εν συνεχεία τρέπεται προς την καταθλιπτικήν ή την μανιακήν κατεύθυνσιν, συνεπεία συνήθως μηδαμινών εξωτερικών αιτίων.

²¹ Η μελαγχολία της λοχείας οφείλεται συνήθως εις τας ορμονικάς ανακατατάξεις αι οποίαι επέρχονται κατά τον τοκετόν και την λοχείαν. Η ενδεχομένη ανωριμότης της προσωπικότητος της μητρός και η ενίοτε αρνητική τοποθέτησις αυτής έναντι της μητρότητος, εν συνδυασμώ ενδεχομένως προς αρνητικά συναισθηματικά τάσεις εντός του περιβάλλοντος της οικογενείας, διαμορφώνουν το όλον παθογενετικόν περίγραμμα εντός του οποίου αναπτύσσεται η μελαγχολία της λοχείας, εις τα πλαίσια της οποίας η πάσχουσα, εάν δεν υποστή την κατάλληλον θεραπευτικήν αντιμετώπισιν, είναι δυνατόν να οδηγηθή εις παιδοκτονίαν, αυτοκτονίαν ή και εις αμφότερα.

²² Η επικοινωνία του ανθρώπινου διεγκεφάλου μετά του κρικοειδούς συστήματος καθιστά εφικτήν την σωματοποίησην των ψυχικών φαινομένων και την εκ παραλλήλου συμμετοχήν της ψυχικής σφαίρας εις τα νοσηρά σωματικά φαινόμενα. Ούτως, το ψυχικόν άλγος είναι δυνατόν να καταστή και σωματικόν, εκφραζόμενον πολλάκις εις σπλαχνικόν επίπεδον, μεταβάλλον ουχί σπανίως την σπλαχνικήν λειτουργικότητα, συμβάλλον εις την ενεργοποίησιν πολλών παθήσεων, ενώ παραλλήλως το σωματικόν άλγος επιδρά επί της ψυχικής σφαίρας, επιφέρον σημαντικάς μεταβολάς επί της δυναμικής ομοιοστάσεως του ατόμου. Βλέπε σχετικώς Μπαλογιάννης Σ: Ψυχολογία. Έκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1984.

Κατά την μανιακήν φάσιν το συναίσθημα του πάσχοντος ιδιαιτέρως εξαίρεται και αι ιδέαι αυτομομφής και αναξιότητος, αι οποίαι επρυσάνεον κατά το μελαγχολικόν στάδιον δίδουν την θέσιν των εις ιδέας υπεροχής, αυτοαποδοχής και αυτοεκτιμήσεως. Οι πάσχοντες σπανίως αναγνωρίζουν και αποδέχονται τα σφάλματα των, εν αντιθέσει πιστεύουν ότι αποτελούν αυθεντίαν εφ' όλων των θεμάτων, δυνάμενοι να επιλύσουν ακόμη και τα πλέον δυσεπίλυτα προβλήματα. Αποζητούν και προσπαθούν να επιβάλουν την εκτίμησιν, τον σεβασμόν και την αναγνώρισιν των μελών του κοινωνικού χώρου και πολλάκις καθίστανται ιδιαιτέρως επιθετικοί, όταν διακρίνουν την αμφισβήτησιν, την ειρωνείαν ή την απόρριψιν διά το πρόσωπον των.

Εις το μυστήριον της Ιεράς Εξομολογήσεως προσερχόμενοι οι εις το μανιακόν στάδιον ευρισκόμενοι, αναφέρονται συνήθως εις τα σφάλματα των οικείων ή συνεργατών των, καταφέρονται διά τας κοινωνικάς αποκλίσεις εκ του ορθού και εξαίρουν τας ιδικάς των αρετάς και τας προσπαθείας των διά την βελτίωσιν του κοινωνικού συνόλου και την καθοδήγησιν εις την οδόν της αρετής ετέρων προσώπων. Πολλοί εκ των ασθενών διατείνονται, άνευ αναστολών ότι είναι οι ευφυέστεροι, σοφώτεροι, δικαιοτέροι, δυνατότεροι, πολυμαθέστεροι, εμπειρότεροι και ευλαβέστεροι των άλλων και επιζητούν κατάλληλον λειτουργικήν ένταξιν, συναφή και ανάλογον προς τας δυνατότητας αυτών εντός του χώρου της Εκκλησίας²³.

Η επικοινωνία του πνευματικού μετά των εν λόγω πασχόντων, δύναται να έχη αποτελεσματικότητα και να διατηρήση την εσωτερικήν αυτής αρμονίαν, εάν ακολουθή πάντοτε την οδόν της προσευχής και της σιωπής. Οιαδήποτε παρέμβασις ή αμφισβήτησις των απόψεων του πάσχοντος κινητοποιεί κύματα αντιδράσεως και οδηγεί εις απομάκρυνσιν αυτού ή ανάπτυξιν εκδήλου αντιδραστικής συμπεριφοράς προς τον πνευματικόν. Η υπομονή και η προσευχή, η διάκρισις και η σιωπή αποτελούν το τετράπλευρον επί του οποίου θα στηριχθή η επικοινωνία του πνευματικού μετά των εκ μανίας πασχόντων, έως ότου παρέλθη το εν

²³ Οι ασθενείς κατά το πλείστον υπεραίρονται και προβαίνουν εις συνεχείς αυτοαναφοράς, διά των οποίων προσπαθούν να καταδείξουν και να θεμελιώσουν διά καταλλήλων παραδειγμάτων την αξίαν των και τας πολλαπλάς δυνατότητας αυτών. Ο λόγος των είναι ταχύς και χαρακτηρίζεται από την μετάπτωσιν εκ του ενός θέματος εις το έτερον, παρατηρουμένης εντόνου φυγής ιδεών. Πολλάκις έχουν έντονον κριτικήν τάσιν και διά τον πνευματικόν των. Ορθόν είναι ο ασθενής να υποστή έγκαιρον θεραπευτικήν αντιμετώπισιν, δεδομένου ότι η συναισθηματική αύτη έξαρσις σταδιακώς κορυφούται, δυναμένη να αχθή εις έντονον επιθετικότητα και πρόκλησιν σειράς κοινωνικών προβλημάτων, με σοβαράς επιπτώσεις διά τον πάσχοντα και τα μέλη της οικογενείας αυτού. Ο χειρισμός υπό του ιερέως όλων των επί μέρους θεμάτων των αναφερομένων εις τον πάσχοντα, θα πρέπει να γίνεται μετά ιδιαιτέρας διακρίσεως, προσεκτικότητος, λεπτότητος, αγάπης και υπευθυνότητος.

λόγω στάδιον και οι ασθενείς περιέλθουν εις την φυσιολογικήν ή μελαγχολικήν κατάστασιν, κατά την οποίαν αναγνωρίζουν τα σφάλματα των και επανέρχονται μετά συντριβής εις το μυστήριο της μετανοίας.

Αι νευρωσικαί αντιδράσεις μετά καταθλιπτικών φαινομένων

Η υπαρξιακή κρίσις²⁴, η χαρακτηρίζουσα τον σύγχρονον άνθρωπον, η οποία τόσον ευγλώττως εκφράζεται διά της φιλοσοφίας²⁵, της λογοτεχνίας και των εικαστικών τεχνών κατά τον εικοστόν και τον εικοστόν πρώτον αιώνα, αποτελεί το υπόβαθρον των ψυχονευρωτικών καταστάσεων και των συνθέτων μηχανισμών αμύνης, τους οποίους αναπτύσσει ούτος, διά των οποίων ουχί σπανίως διαταράσσεται η ψυχοσωματική αυτού ομοιόστασις²⁶ και αναπτύσσονται σχήματα διατεταραγμένης κοινωνικής συμπεριφοράς, τα οποία αποτελούν έν

²⁴ Η υπαρξιακή κρίσις αποτελεί επιγενές φαινόμενον απότοκον της απομακρύνσεως του ανθρώπου από τον Θεόν. Καρπός της υπαρξιακής κρίσεως είναι το βαθύ αίσθημα ανασφάλειας, το οποίον συνίσταται εις την ψυχικήν, την σωματικήν, την μεταφυσικήν και την κοινωνικήν ανασφάλειαν, απότοκος της οποίας είναι η αστάθεια και η μεταβλητότης του συναισθήματος και της συμπεριφοράς. Παράγοντες σταθμίζοντες την υπαρξιακήν σταθερότητα είναι η βαθεία πίστις εις τον Κύριον και η ικανή γνώσις του εγώ. Καρποί της υπαρξιακής σταθερότητος είναι η συναισθηματική σταθερότης, η εσωτερική ειρήνη, η αρμονική συμπεριφορά, η αποδοχή συστήματος αναλλοιώτων αξιών, η αγάπη του απολύτου, η μεταφυσική βεβαιότης και η μετά ειρηνικής διαθέσεως και απλότητος αποδοχή της ασθενείας και του θανάτου.

²⁵ Βλέπε σχετικώς Kierkegaard S.: *Philosophical Fragments* 1844. trans. D. Swenson, 2nd ed. Rev. H. Hong. Princeton 1962. και Kierkegaard S: *Dagboeger*. Thaning & Appels Forlag. Koebenhavn 1961.

²⁶ Βλέπε σχετικώς: Pelcovitz D, Kaplan S, Goldenberg B, Mandel F, Lehare J, Guapera I: Post-traumatic stress disorder in physically abused adolescents. *I. Am. Acad Child Adolesc. Psychiatry* 1994, 33: 305-312. Η σύνδεσις της ψυχής μετά του σώματος και η άρρηκτος ψυχοσωματική ενότης υπογραμμίζονται ιδιαιτέρως υπό των πατέρων της Εκκλησίας. Ο Ιερός Χρυσόστομος συνέδεεν αμφοτέρα ψυχήν τε και σώμα εις μίαν άρρηκτον λειτουργικότητα, αποφεύγων τας διστικάς τάσεις, αι οποίαι επεκράτουν εις τον χώρον του πλατωνισμού και του νεοπλατωνισμού ουχ ήτον δε και εις τον χώρον της στωϊκής φιλοσοφίας, διά των οποίων η ψυχή ελάχιστα συνεδέετο λειτουργικώς με τας διεργασίας της σωματικής υποστάσεως του ανθρώπου, συνυπάρχουσα μετά του σώματος ως ευρισκομένη εντός κλωβού, διά να αποχωρισθή αυτού κατά τον θάνατον²⁶. Εις τας περιστατικάς ομιλίαις του ο Χρυσόστομος αναφέρει: *και γαρ και τούτο της ψυχής ευγενεία συμβαίνον κατεσκεύασεν ο Θεός, και τοις επιτάγμασι αυτής επιτήδιον, και γαρ το σώμα τοιούτον ουχ απλώς εποίησεν, αλλ' οίον εικός είναι λογική ψυχή διακονούμενον, ως ει μη τοιούτον ην, σφόδρα αν ενεποδίσθησαν αι της ψυχής ενέργειαι, και τούτο δήλον εκ των νοσημάτων. Ει γαρ μικρόν τι παρατραπή της οικείας καταστάσεως αυτή της σαρκός η διακόσμησις, πολλάι των ενεργειών της ψυχής εμποδίζονται, οίον τι λέγω, ει θερμότερος ή ψυχρότερος ο εγκέφαλος γένοιτο. Ωστε και πολλήν και από του σώματος εστιν ιδείν την κηδεμονίαν του Θεού, ουχ ότι μόνον εξ αρχής αυτό βέλτιον εποίησεν του νυν όντος, ουδ' ότι και προς πολλώ μείζονα αναστήσει δόξαν πάλιν* (Ομιλία περιστατικά .Ομιλία ενδεκάτη,σελ.324,στ.17-30).

διηλεκώς κορυφούμενον φαινόμενον εις την εποχήν μας²⁷.

Μέσα εις τον αναπτυσσόμενον χώρο των ψυχοευρώσεων, το άτομον χάνει την αίσθησιν της αυθεντικότητος της υπάρξεώς του και γίνεται δέσμιον των ατύπων και επιμόνων ψυχικών βιωμάτων και των πολυσυνθέτων αντιρροπιστικών μηχανισμών τους οποίους αναπτύσσει, διά των οποίων επέρχεται διαταραχή της ψυχικής αρμονίας, η οποία κατά κύριον λόγον στηρίζεται επί της αληθούς απλότητος και της πηγαιότητος, αι οποίαι αποτελούν καρπόν πνευματικής καλλιιεργείας²⁸.

Εις την κατάταξιν των νευρωσικών αντιδράσεων, επί τη βάσει των σχέσεων τού ατόμου προς τον κοινωνικόν χώρο, ή Horney διήκρινεν αυτάς (α) εις τάς στρεφομένας προς τον κοινωνικόν χώρο, (β) εις τας στρεφομένας εναντίον του κοινωνικού χώρου καί (γ) εις τας στρεφομένας μακράν του κοινωνικού χώρου.

Αι τρεις αυταί μορφαί των κοινωνικών αντιδράσεων των νευρώσεων εκφράζουν την έκδηλον υπαρξιακήν αγωνίαν του πάσχοντος, ο οποίος είτε θα αναζητήση προστασία και καταφύγιον εις τον κοινωνικόν χώρο, όταν πιέζεται υπό το βάρος των εσωτερικών αντιθέσεων, είτε θα απομακρυνθή από την κοινωνίαν καί θα αναπτύξη επιθετικήν συμπεριφοράν προς αυτήν, όταν θεωρήση τον κοινωνικόν χώρο υπαίτιον του ψυχικού δράματος, ευρισκόμενος υπό το κράτος προσφάτων τραυματικών εξωγενών επιδράσεων η υπό την συχνήν κατά κανόνα μνημονική, ανάπλασιν αναλόγων βιώσεων εκ τού παρελθόντος²⁹.

Η απομάκρυνσις από τον κοινωνικόν χώρο κατά επιπρόσθετον λόγον αποτελεί ιδιαιτέρως παθολογική αντίδρασιν, καθ' όσον οδηγεί σταδιακώς το άτομον εις τον χώρο της εξωπραγματικής ζωής, εις τον οποίον τούτε προσπαθεί μεν να οριοθετήση την αυτάρκειαν και την αυτοδυναμίαν του, καταργεί όμως σταδιακώς τα όρια του πραγματικού και τού φανταστικού καί καταφεύγει εις έναν ιδιότυπον τρόπον ψυχικής ζωής, εις τον οποίον πρυτανεύει το στοιχείον της υποκειμενικότητος καί της παρερμηνευτικής τάσεως, επί των οποίων αναλίσκει το πλείστον της ψυχικής του ζωής, απορροφούμενον ενίοτε πλήρως και αποσπώμενων

²⁷ Βλέπε σχετικώς Marttunen MJ, Aro HM, Lonquist JK: Precipitant stresses in adolescent suicide. I. Am. Acad. Child. Adolesc. Psychiatry 1993,32: 1178-1183.

²⁸ Βλέπε σχετικώς Μπαλογιάννης Σ.: Ψυχιατρική καί Ποιμαντική Ψυχιατρική. Εκδ. Πουρναρά. Θεσσαλονίκη 1986,

²⁹ Mc Clure GM: Suicide in children and adolescents in England and Wales. Br. J. Psychiat. 1994, 165: 510-514.

ουσιωδώς εκ του κοινωνικού χώρου³⁰.

Τα αισθήματα της ανασφαλείας, τα οποία διακατέχουν την ψυχήν του εκ νευρώσεως διακατεχομένου ατόμου, εισάγουν βαθύτερον την υπαρξιακήν αβεβαιότητα και επιτείνουν την καθήλωσίν του εις το σωματικόν του εγώ και εις την θλίψιν και το άγχος, τα οποία απορρέουν εξ αυτής της καθηλώσεως³¹.

Προσερχόμενα εις το μυστήριον της θείας εξομολογήσεως τα εκ νευρωσικών στοιχείων διακατεχόμενα άτομα παρουσιάζουν κατά κανόνα ιδιότυπον συμπεριφοράν, κατά την οποίαν παρατηρούνται πολλαί εναλλαγαί του συναισθηματικού τόνου, επιφυλακτικότης και αμυντική στάσις έναντι του πνευματικού, συνεχής προσπάθεια αιτιολογήσεως των πλημμελημάτων αυτών και αποδόσεως των αιτίων εις άτομα του οικογενειακού περιβάλλοντος ή του εργασιακού χώρου αυτών. Πολλάκις μετατίθενται αι προσωπικαί αυτών ευθύνη εις τον ευρύτερον κοινωνικόν χώρον ή εις συγκεκριμένα πρόσωπα, τα οποία συνήθως παρέχουν σταθεράν πνευματικήν, ηθικήν, ψυχολογικήν και κοινωνικήν υποστήριξιν εις αυτούς.

Οι πάσχοντες εκ καταναγκαστικής νευρώσεως δυσχεραίνουν το μυστήριον της θείας εξομολογήσεως διά των πολλών επαναλήψεων των ιδίων θεμάτων εις τα οποία πλειστάκις επανέρχονται, διακατεχόμενοι

³⁰ Το τραγικότερον φαινόμενον της ψυχικής απογνώσεως του νέου ανθρώπου, ο οποίος εβίωσεν βαθέως την μακράν του Θεού αίσθησιν της εγκαταλείψεως, της μονώσεως, της αποξενώσεως, της αποσβέσεως όλων των προσδοκιών, της εσωτερικής ερημώσεως είναι η εκουσία φυγή του εις τον ιδιαίτερον νοσηρόν κόσμον των εξαρτησιογόνων παραγόντων, από τον όποιον η έξοδος αυτού είναι ιδιαίτερος δυσχερής ή μάλλον υπό τας σήμερον επικρατούσας κοινωνικάς συνθήκας είναι ανθρωπίνως ανέφικτος, καθισταμένη εφικτή μόνον διά του ελέους και της Χάριτος του Θεού. Η καταφυγή των νέων εις τας εξαρτησιογόνους ουσίας αποτελεί ιδιαίτερας βαρύτητος κοινωνιοπαθητικήν εκδήλωσιν, διαβιβρώσκουσαν ουχί μόνον την ψυχοσωματικήν ακεραιότητα του καταφεύγοντος ατόμου, αλλά διά των πολυμόρφων κοινωνικών προεκτάσεων, επιφέρουσιν βαρύτατα ηθικά και νομικά πλήγματα εις την κοινωνίαν, τα οποία εν κατακλείδι, βαθμηδόν επεκτεινόμενα, ακρωτηριάζουν σταθερώς το σώμα αυτής. Βλέπε σχετικώς και Μπαλογιάννης Σ.: Συνέντευξις. 'Ορθόδοξος Μαρτυρία. Λευκωσία 1990, τεύχος 31, σελ. 47-49.

³¹ Τα αρνητικά συναισθήματα δύνανται να υφεθούν και εν συνεχεία να κατασταλούν πλήρως διά της εν Χριστώ ζωής, διά της οποίας η ζωή του ατόμου προσλαμβάνει νέον νόημα και νέας αξίας. Η φιλοσοφία της στηρίζεται πλέον εις την βίωσιν της αγάπης και του ανατείνοντος την ψυχήν θελήματος του Θεού. Η όλη λειτουργικότης του ατόμου εστιάζεται εις την διακονίαν αυτής της αγάπης. Η βίωσις της τελείας αγάπης, η οποία αποτελεί καρπών της κατά Χριστόν αναδομήσεως της ανθρωπίνης ψυχής, καθίσταται πλέον το ουσιώδες κίνητρον της υπάρξεως, η οποία ευρίσκει την οντολογικήν της πληρότητα και τας αληθείς κοινωνικάς διαστάσεις της εις την αδιάλειπτον επικοινωνίαν της μετά του Κυρίου. Βλέπε Συμewόνος τού Νέου Θεολόγου "Ηθικ. 1.8, 51-64.

υπό του φόβου ότι δεν κατέστησαν σαφείς και αντιληπτοί υπό του πνευματικού. Αι επαναλήψεις έχουν κατά κανόνα στερεότυπον χαρακτήρα, χωρίς να προστίθενται επί πλέον διασαφηνίσεις ή να αναλύονται τα εκτιθέμενα στοιχεία διεξοδικώτερον. Αι μετά διακρίσεως υποδείξεις του πνευματικού προς αποφυγήν των πολλών επαναλήψεων επαυξάνουν το άγχος του πάσχοντος και ελάχιστα συμβάλλουν εις τον περιορισμόν της εκτενούς καταθέσεως των ιδίων πάντοτε θεμάτων.

Ιδιαιτέραν εμπειρίαν, λεπτότητα και διάκρισιν υπό του πνευματικού ιδίως επιβάλλει η προσέγγισις εις τον ψυχικόν κόσμον ατόμων, τα οποία εν τω πλαισίω της ψυχονευρωτικής αντιδράσεως, κατέφυγον εις τον δαιδαλώδη χώρον της χρήσεως εξαρτησιογόνων ουσιών, αι οποίαι αναλόγως της φύσεως αυτών, της διαρκείας της λήψεως των και του ενδεχομένου συνδυσμού αυτών επιφέρουν σοβαράς αλλοιώσεις εις την προσωπικότητα και τον χαρακτήρα αυτών και τροποποιούν ατύπως τας ψυχικάς των αντιδράσεις³².

Η παρερμηνευτική διάθεσις

Η παρερμηνευτική διάθεσις αποτελεί συχνόν ψυχιατρικόν φαινόμενον κατά τας σχιζοφρενικάς³³ και σχιζοφρενικομόρφους ψυχώσεις, ιδίως δε

³² Η εξάρτισις, η οποία αναπτύσσεται επί των ατόμων, τα οποία εχρησιμοποίησαν κατ' επανάληψιν τούς εξαρτησιογόνους παράγοντας και ιδίως τα οπιούχα, δεν αποτελεί μόνον ψυχικόν φαινόμενον. Αύτη έχει συγκεκριμένον νευροχημικόν και μορφολογικόν υπόβαθρον, οφειλομένη κατά κύριον λόγον εις την διαταραχήν καί εις την ανεπανόρθωτον αλλοίωσιν των βραχέων νευρωνικών δικτύων του μεταιχμιακού ή κρικοειδούς συστήματος, του διεγκεφάλου, η λειτουργική σημασία του οποίου είναι καθοριστική διά την δόμησιν του συναισθήματος και την διαμόρφωσιν της κοινωνικής συμπεριφοράς του ατόμου. Παράλληλοι αλλοιώσεις πραγματοποιούνται, εις βαρυτέρας περιπτώσεις, και επί της κεντρικής φαιάς ουσίας του μέσου εγκεφάλου και του κατεχολαμινεργικού συστήματος του υπομέλανος τόπου και της μελαίνης ουσίας, μέ αποτέλεσμα να διαταράσσεται το νευροδιαβιβαστικόν ισοζύγιον του εγκεφάλου, με βαρυτάτας επιπτώσεις επί της λειτουργικής αρμονίας αυτού. Έχοντες διατεταραγμένον το νευροχημικόν και το μορφολογικόν υπόβαθρον του κεντρικού νευρικού συστήματος, οι εξηρημένοι πάσχοντες υφίστανται σταδιακήν απόσυρσιν εκ της κοινωνικής λειτουργικότητας, αναλίσκοντας την δραστηριότητά των εις την αναζήτησιν εξαρτησιογόνων ουσιών, διά της οποίας αφ' ενός μεν θα απέτρεπον την εμφάνισιν των στερητικών φαινομένων, τα οποία ουχί σπανίως προσλαμβάνουν τραγικάς διαστάσεις, αφ' ετέρου δε θα επετύγχανον το αναμενόμενον καί επιζητούμενον αίσθημα της ευφορίας, υπό το οποίον θα εκαλύπτετο η δυσθυμική ή καταθλιπτική διάθεσις αυτών και τα βαθέα αισθήματα ανασφαλείας. Βλέπε σχετικώς: Μπαλογιάννης Σ., Ψαρούλης Δ., Κώστα Β., Αρζόγλου Λ.: Μορφολογική μελέτη του ίπποκάμπου εις άτομα ηθισθέντα εις τα οπιούχα. Πρακτ. Έλλ. Συνεδρ. Τοξικομανιογόνων ουσιών. Θεσσαλονίκη 1993, σελ 282-244.

³³ Η συχνότης της ομάδος των εν λόγω ψυχώσεων είναι υψηλή εις τον γενικόν πληθυσμόν, αναφερομένη εις 50-250 πάσχοντας κατ' έτος ανά 100.000 κατοίκους εις την δυτικήν κοινωνίαν. Εν τούτοις υπολογίζεται ότι 1% του γενικού πληθυσμού είναι δυνατόν να έχη την εμπειρίαν σχιζοφρενικομόρφου αντιδράσεως εις τινα περίοδον της ζωής αυτού.

κατά τας παρανοειδείς καταστάσεις, κατά τας οποίας το άτομον τείνει να δώση ιδίαν ερμηνείαν εις την συμπεριφοράν των ανθρώπων, τας κοινωνικάς καταστάσεις ακόμη και εις τυχαία και συπτωματικά γεγονότα, τα οποία προσπαθή να ερμηνεύση με κύριον σημείον αναφοράς το ίδιον αυτού εγώ³⁴.

Εις προκεχωρημένας καταστάσεις η παρερμηνευτική διάθεσις εξελίσσεται επιδεινουμένη εις την ανάπτυξιν πλήρους και καλώς οργανωμένου παραληρήματος, κατά το οποίον το άτομον καθίσταται αντικείμενον απειλής, διώξεως, εξουθενώσεως διά τας θρησκευτικάς του πεποιθήσεις, τας πολιτικάς του αντιλήψεις, την ευφυίαν αυτού, την ευευρετικότητα του, την επιστημονικήν συγκρότησιν ή ακόμη και την ιδιαίτεράν αποστολήν, την οποίαν πιστεύει ότι έχει να επιτελέση εις τον κόσμον.

Αι ιδέαι διώξεως συμφύονται μετά ιδεών μεγαλείου εκφράζονται πολλάκις κατά την θείαν εξομολόγησιν κατά τρόπον τεκμηριωμένον και πιστευτόν, ο οποίος είναι τόσον καλλίτερον στοιχειωθετημένος όσον ευφυέστερος είναι ο πάσχων. Πολλάκις τα παραληρήματα νέων ευφυών ψυχωσικών ομοιάζουν προς τα πονήματα της επιστημονικής φαντασίας, ο επιδαψιλευμένος λόγος δε αυτών, συνοδευόμενος από επιστημονικούς όρους και μαθηματικάς εννοίας, τείνει να πείση τον ακροατήν περί του αληθούς των δισχυρισμών αυτού³⁵.

Το συναίσθημα των πασχόντων εκ ψυχώσεως έχει ικανήν ιδιαιτερότητα, χαρακτηριζόμενον υπό αμφιθυμικών τάσεων ή υπό ικανής αμβλύνσεως αυτού, ιδίως εις τους πάσχοντας εκ χρονίων ψυχωσικών συνδρομών. Παράλληλον πορείαν ακολουθή και η βούλησις των

³⁴ Τα κύρια φαινόμενα της σχιζοφρενικής αποκλίσεως είναι αι διαταραχαί της σκέψεως, αι αυτιστικάί τάσεις, η αμφιθυμική διάθεσις, αι διαταραχαί της σχέσεως προς εαυτόν και αι διαταραχαί των σχέσεων προς το περιβάλλον, διά το οποίον διατηρεί πάντοτε ο πάσχων ισχυράν παρερμηνευτικήν διάθεσιν. Χαρακτηριστικά βασικής σημασίας φαινόμενα είναι (α) το συμβολικόν στοιχείον, το οποίον εκδηλούται εις την σκέψιν του πάσχοντος και εκφράζεται εν εκτάσει εις τα πονήματα της τέχνης και ιδίως της εικαστικής τοιαύτης, εις την ποίησιν και κατά δεύτερον λόγον εις την μουσικήν, (β) η κοινωνική απόσυρσις, εκδηλουμένη υπό άλλοτε άλλην έκτασιν και βαρύτητα και (γ) η διαταραχή των ορίων του εγώ, η οποία συνεπάγεται την εμφάνισιν φαινομένων αποπροσωποποίησης, κατά τα οποία το πραγματικόν και το μυθώδες διαπλέκονται, το δε άτομον αιωρείται υπεράνω των διαστάσεων του χρόνου και του χώρου. Βλέπε σχετικώς Erickson E: The problem of ego identity. J. Am. Psych. Ass. 1965,6: 56-121.

³⁵ Ο λόγος του ευφυούς εκ σχιζοφρενείας πάσχοντος είναι επιδαψιλευμένος πλήρης νεολεξιών και νεολογισμών, χαρακτηριζόμενος υπό δογματικότητας, απολυτότητος, εμφατικότητας και γλωσσικής ιδιαιτερότητος τόσον κατά την προφορικήν έκφρασιν όσον και κατά την γραπτήν διατύπωσιν αυτού.

πασχόντων, η οποία κατά κανόνα αμβλύνεται εις τας χρονίας καταστάσεις, καθισταμένου του ασθενούς υποβολιμαίου, αναποφασίστου και αδρανούς³⁶

Κατά το μυστήριο της θείας εξομολογήσεως πολλά εκ των καλώς οργανωμένων παραληρημάτων επαναλαμβάνονται πολλάκις υπό του εξομολογουμένου, ο οποίος επιζητεί την επικρότησιν του πνευματικού και την αποδοχήν των δισχυρισμών του. Την εδραίωσιν των παραληρημάτων ενίοτε επιζητούν οι πάσχοντες διά προβολής πολλών γεγονότων ή συμπτωματικών καταστάσεων, τας οποίας παρερμηνεύοντες, επιμελώς συνδέουν μετά του κυρίου άξονος του παραληρήματος των³⁷.

Αι χαρακτηρισμόθειαι και η κοινωνιοπαθητική προσωπικότης

Εκ των σοβαροτέρων προβλημάτων, τα οποία συναντά ο πνευματικός τόσο κατά το μυστήριο της θείας εξομολογήσεως όσον και κατά το ευρύτερον ποιμαντικόν του έργον είναι η αντιμετώπισις των ατόμων τα οποία φέρουν διατεταραγμένην προσωπικότητα³⁸, εν τω πλαίσίω της

³⁶ Η βούλησις των πασχόντων κατά κανόνα κινείται μεταξύ δύο πόλων καθορισμένων υπό της αρχής της προσεγγίσεως και της αποφυγής με αποτέλεσμα να επιζητούν και συγχρόνως να αρνούνται και να αποφεύγουν το ίδιον θέμα, καθηλούμενοι τελικώς εις βουλητικήν αδράνειαν ή λαμβάνοντες επί του αυτού θέματος δύο αντιφατικές αποφάσεις κατά τον ίδιον χρόνον.

³⁷ Τα πλείστα των παραληρημάτων έχουν διωκτικόν χαρακτήρα και πληρούνται ιδεών αδικού αντιμετώπισεως, απειλής και εξουθενώσεως του πάσχοντος υπό συγκεκριμένων ατόμων του περιβάλλοντος ή υπό ολοκλήρου της κοινωνίας. Έτερα παραληρήματα έχουν μεγαλοϊδεατικόν χαρακτήρα. Συμφώνως προς αυτά το άτομον έχει την αίσθησιν ότι υπερέχει ουσιωδώς των άλλων ανθρώπων ως προς την ευφυίαν, την σωματικήν ισχύν, την δημιουργικότητα και την δυνατότητα να επιτύχη υψηλά και ενίοτε μοναδικής αξίας επιτεύγματα. Εν τούτοις, η κοινωνία δεν αναγνωρίζει την υπεροχήν του και αδικείται μη δυνάμενον να αξιοποιήση τα τάλαντα του. Ενίοτε επί ατόμων αμφοτέρων των φύλων αναπτύσσονται παραληρήματα ζηλοτυπίας, εντός των οποίων εγκρύπτονται ιδέαι ανεπαρκείας και αναξιότητος του εγώ. Υπό το κράτος εντόνων παραληρητικών ιδεών οι ασθενείς ενδέχεται να προβούν εις ενεργείας αυτοχειρίας ή ανθρωποκτονίας, ιδίως δε όταν διακατέχονται υπό ακουστικών ψευδαισθησιών, αι οποίαι παροτρύνουν αυτούς εις αναλόγους ενεργείας. Η αυτοκτονία ή η ανθρωποκτονία αποτελούν τον τραγικόν επίλογον του πάσχοντος, ο οποίος είναι δυνατόν να αποφευχθή διά της εγκαίρου και καταλλήλου θεραπευτικής αντιμετώπισεως αυτού.

³⁸ Υφίστανται πολυάριθμοι τύποι διατεταραγμένων προσωπικοτήτων, αι οποίαι υπό του Leonard, εν συμφωνία προς τας αρχικάς απόψεις του Schneider διακρίνονται αναλόγως προς το αιτιοπαθογενετικόν βάθρον αυτών και τας επί μέρους κλινικάς εκδηλώσεις των εις (α) τας επιληπτοειδείς, (β) τας καταναγκαστικάς, (γ) τας υστερικάς, (δ) τας παρανοειδείς, (ε) τας αντιδραστικάς, (ς) τας κυκλοθυμικάς, (ζ) τας υπομελαγχολικάς, (η) τας υπομανιακάς, (θ) τας αγχώδεις και (ι) τους μικτούς τύπους προσωπικοτήτων. Βλέπε σχετικώς συν τοις άλλοις και το κατωθι πόνημα Μπαλογιάννης Σ.: Η ψυχολογική διάστασις της διαταραχής της κοινωνικής συμπεριφοράς του συγχρόνου ανθρώπου. Γρηγόριος Παλαμάς 1966; 761: 41-65.

χαρκτηριοπαθείας ή της κοινωνιοπαθητικής προσωπικότητας.

Η εν λόγω προσωπικότης χαρακτηρίζεται υπό ατελούς ή ανεπαρκούς εντάξεως του ατόμου εντός του κοινωνικού χώρου υπό συνθήκας αμοιβαίου σεβασμού και αρμονικής συνεργασίας. Το άτομον κατά κανόνα λαμβάνει αρνητικήν θέσιν έναντι της κοινωνίας, ασκεί δριμείαν κριτικήν, αναπτύσσει τάσεις επιθετικότητος, καταστρατηγεί τας ηθικάς αξίας και καθίσταται πρόξενος πολλών δεινών διά την οικογένειαν το περιβάλλον του, τον εργασιακόν χώρον αυτού και ευρύτερον την κοινωνίαν.

Τα αίτια της κοινωνιοπαθητικής αποκλίσεως της προσωπικότητος δεν είναι πάντοτε σαφή. Συνήθως το οικογενειακόν περιβάλλον των πασχόντων, κατά την παιδικήν των ηλικίαν είναι ιδιαίτερος δυσαρμονικόν³⁹, υφισταμένων πολλών αντιθέσεων μεταξύ των γονέων, συνεπεία των οποίων αναπτύσσεται διττή σχάσις και αμφοτερόπλευρος ψυχολογική έλξις των τέκνων υπό των γονέων, αποτέλεσμα της οποίας άλλοτε μεν είναι η ανάπτυξις μεταιχμιακής προσωπικότητος άλλοτε δε η κοινωνιοπαθητική απόκλισις του χαρακτήρος αυτών⁴⁰

Τα κοινωνιοπαθητικά άτομα διεισδύοντα εντός του χώρου της Εκκλησίας, διαταράσσουν βαθύτατα την επικρατούσαν γαλήνην και αρμονίαν και καθίστανται πρόξενoi διά των λόγων και των έργων των πολυαριθμών δυσεπιλύτων προβλημάτων, χωρίς να υφίσταται αληθές αιτιολογικόν υπόβαθρον, ενσπείροντα την αμφιβολίαν και επιφέροντα

³⁹ Βλέπε σχετικώς Martin G, Waile S.: Parental bonding and vulnerability to adolescent suicide. Acta Psychiatr. Scand 1994, 89: 246-254. και Williams R.: Psychiatric morbidity in children and adolescents: a suitable cause of concern. Br. J. Gen. Pract. 1993, 366: 3-4.

⁴⁰ Είναι αδύνατον να υφίσταται αρμονική και ανατεινούσα ατμόσφαιρα εντός του χώρου της οικογενείας και αύτη να αποτελή φυτώριον επιμελούς καλλιέργειας των αρετών, αν δεν υφίσταται βαθεία αγάπη μεταξύ των γονέων και αμφοτέρων προς τα τέκνα αυτών, λειτουργούσα αύτη ως ο μεγαλύτερος, ο ιερότερος και ο αρραγέστερος συντελεστής ενότητος της οικογενείας. Η βαθιά αγάπη, η έχουσα υπαρξιακάς προεκτάσεις, η εκπηγάζουσα εκ του ιεροτέρου χώρου της ανθρωπίνης ψυχής, συνοδεύεται κατά κανόνα υπό βαθέος αισθήματος σεβασμού και αποδοχής της προσωπικότητος των άλλων προσώπων, υπερβαίνουσα όλας τας χαρακτηριολογικάς διαφοράς, αι οποίαι ενδεχομένως και ευλόγως υφίστανται μεταξύ των μελών της οικογενείας, καθ' όσον έκαστον αναπτύσσει ή ανέπτυξεν ελευθέρως την ιδίαν προσωπικότητα. Αι διαφοραί αύται, επί υπάρξεως βαθείας αγάπης, συμπληρώνουν επιτυχώς το ψυχολογικόν περίγραμμα της οικογενείας και ενορχηστρώνουν την αρμονικήν μελωδίαν της οικογενειακής ζωής. Επιπροσθέτως η κατά Χριστόν παιδεία εντός της οικογενείας θα καταστήση ικανόν το άτομον να αποκτήση ενσυνείδητον θεωρίαν του Θεού και να αποκοπή, κατ' επέκτασιν, εξ όλων των παθολογικών εξαρτήσεων και εκ των τραυματικών καταστάσεων του παρελθόντος, ανευρίσκον το ομοιοστατικόν του ισοζύγιον εις την προσωπικήν επικοινωνίαν του μετά του Θεανδρικού προσώπου του Κυρίου και εις την μυστηριακήν μέθεξιν αυτού εις τον Σταυρόν και την Ανάστασιν του Κυρίου, εντός του χώρου της κατ' οίκον Εκκλησίας.

την διάσπασιν, επηρεάζοντα και συμπαρασύροντα διά περιτέχνων λεκτικών σχημάτων ικανόν αριθμόν ετέρων ατόμων⁴¹.

Κατά το μυστήριο της θείας εξομολογήσεως τα χαρακτηρισιοπαθητικά ή κοινωνιοπαθητικά άτομα, απέχουν ουσιωδώς της καταθέσεως της αληθείας, προβαίνουν εις συνεχείς αντιφάσεις, αποδίδουν δε κατά κανόνα εις ετέρους όλην την ευθύνην διά την επικρατούσαν δυσαρμονίαν εις τον οικογενειακόν ή εργασιακόν των χώρον. Ουδέποτε τα χαρακτηρισιοπαθητικά άτομα είναι δυνατόν να αποδεχθούν την προσωπικήν ευθύνην αυτών διά οιανδήποτε ανακολουθίαν ή άτυπον συμπεριφοράν, γεγονός το οποίον παρέχει ικανήν δυσχέρειαν εις την επικοινωνίαν αυτών μετά του πνευματικού, ο οποίος κατανοών την ψυχοπαθολογίαν αυτών δέον όπως επιδείξει μεγίστην υπομονήν, διάκρισιν και οικονομίαν.

Το γήρας

Το γήρας αποτελεί την πλέον ευαίσθητον καμπήν της ανθρωπίνης ζωής⁴². Η ευαισθησία συνίσταται ουχί μόνον εις την σωματικήν κάμψιν και την ασθένειαν, αι οποίαι ουχί σπανίως επιπροστίθενται, αλλά και εις τας ικανάς ψυχολογικάς μεταβολάς, αι οποίαι επισυμβαίνουν προϊόντος του χρόνου.

Οι γέροντες άγονται εις την σύγχρονον δυτικήν κοινωνίαν εις κοινωνικήν απομόνωσιν, το αίσθημα της οποίας βιούν σταδιακώς, τόσον εκ της απομακρύνσεως των εκ της ενεργού υπηρεσίας ή ευρύτερον εκ του εργασιακού των χώρου, όσον και εκ της απομακρύνσεως των τέκνων των, τα οποία εστιάζονται εις την ιδίαν αυτών οικογένειαν και εις τας ιδίας επαγγελματικάς και κοινωνικάς ευθύνας⁴³. Το αίσθημα της απομονώσεως

⁴¹ Χαρακτηριστική και ιδιαιτέρως εύλωτος είναι η ανάλυσις του περιγράμματος της προσωπικότητος των κοινωνιοπαθητικών ατόμων εις την επιστολήν του Ιούδα « Ούτι εισι οι εν ταις αγάπαις ημών σπυλάδες συνευωχούμενοι αφόβως, εαυτούς ποιμαίνοντες, νεφέλαι άνυδτοι υπό ανέμων περιφερόμεναι, δένδρα φθινοπωρινά άκαρπα, δις αποθανόντα εκριζωθέντα, κύματα άγρια θαλάσσης επαφρίζοντα τας εαυτών ευθύνας, αστέρες πλανήται, οίς ο ζόφος του σκότους εις αιώνα τετήρηται (Ιούδα 12-14).

⁴² Η αίσθησις του γήρατος συνοδεύετο πάντοτε από καταθλιπτικήν διάθεσιν ή θεώρησιν, δεδομένου ότι απετέλει τούτο το αμετάκλητον στάδιον της πορείας της ζωής, το οποίον θα οδηγούσε εις τον τελικόν δρόμον, χωρίς επιστροφήν, παρά το γεγονός, ότι η ελπίς της αιωνιότητος δεν εξέλιπεν ποτέ από τας προσδοκίας της ανθρωπίνης ψυχής.

⁴³ Η κοινωνική απομόνωσις και η συνοδός καταθλιπτική αντίδρασις είναι εμφανεστέρα εις την δυτικήν κοινωνίαν εν σχέσει προς παραδοσιακάς κοινωνίας, παρά το γεγονός ότι η ιατρική φροντίς, η κοινωνική μέριμνα, η νομική κατοχύρωσις και η οικονομική

ενισχύεται εκ του θανάτου προσφιλών προσώπων των, ο οποίος πέραν της καταθλίψεως την οποίαν επισωρεύει, ενισχύει την διηνεκώς αυξανομένην ανασφάλειαν.

Η έλλειψις προσδοκιών, η αναμόχλευσις των δεδομένων του προγενεστέρου βίου, η αντιμετώπισις οικονομικών δυσχερειών, η διαπίστωσις σφαλμάτων και πλημμελημάτων οδηγεί τους γέροντας κατά κανόνα εις την αμφισβήτησιν της αξίας του εαυτού των και εις όψιμον υπαρξιακήν κρίσιν, κατά την οποίαν εάν δεν υφίστανται ισχυρά πνευματικά ερείσματα, καλλιεργούνται αρνητικά συναισθήματα και εισέρχεται ο γέρον εις τον δαιδαλώδη και ζοφώδη χώρον της άνευ ελπίδος ζωής.

Ουσιώδους βαρύτητος, από ποιμαντικής απόψεως, πρόβλημα αποτελεί η σταδιακή έκπτωσις των νοητικών λειτουργιών κατά την γεροντικήν ηλικίαν, η οποία είναι δυνατόν να κυμαίνεται από του επιπέδου της ηπίας νοητικής κάμψεως έως του τραγικού επιπέδου της πλήρους ανοίας, εν τω πλαισίω της νόσου του Alzheimer.

Η συμβολή του πνευματικού εις την ανάταξιν της ποιοτικής στάθμης της ζωής του γέροντος είναι ιδιαίτερος σημαντική. Η κατανόησις των επί μέρους προβλημάτων της γεροντικής ηλικίας και ιδίως η ανταπόκρισις εις τας πνευματικάς προσδοκίας του γέροντος θα ενισχύση το αίσθημα της ασφαλείας αυτού και θα δώση νέας διαστάσεις εις το γήρας, το οποίον διά της πνευματικής καλλιεργείας και της μυστηριακής ζωής θα καταστή η πληρεστέρα περίοδος της ζωής του ατόμου, το οποίον μακράν των μεριμνών, των περισπασμών και των ηυξημένων ευθυνών της ηλικίας της ωριμότητος θα δύναται να βιώση την ωραιότητα του θελήματος του Θεού και την βαθειάν χαράν του φωτός της αδιαλείπτου καρδιακής επικοινωνίας μετά του Κυρίου⁴⁴.

Βιβλιογραφία

συμπαράστασις προς τους γέροντας έχουν λάβει πρωτεύουσαν θέσιν εις τον κοινωνικόν προγραμματισμόν των εις υψηλήν πολιτιστικήν βαθμίδα ευρισκομένων χωρών. Εκ παραλλήλου, ο σεβασμός προς την αξιοπρέπειαν του γέροντος δίδει νέαν διάστασιν εις τον τρόπον της ιατρικής και κοινωνικής προσεγγίσεως αυτού, δεδομένου ότι κέκτηται ούτος της ιδιαίτερας αξιοπρεπείας, την οποίαν επιβάλλει η παιδεία του, η οικογενειακή του κατάστασις, προγενεστέρα προσφορά του εις την κοινωνίαν και το σεβάσμιον της ηλικίαν αυτού.

⁴⁴ Βλέπε εις την Χριστολογίαν του Αγίου Νεκταρίου. Εκδ. Αγ. Νικόδημος Αθήναι σελ. 45. « Ο πιστός ευρίσκεται εν απλέτω φωτί, περιπετεί ως εν ηλιοφωτίσω ημέρα και γινώσκει το κάλλος της εικόνας της λατρείας της πλημμυρούσης την εαυτού καρδίαν

- Erickson E: The problem of ego identity. *J. Am. Psych. Ass.* 1965,6: 56-121.
- Kierkegaard S: *Dagboeger. Thaning & Appels Forlag. Koebenhavn* 1961.
- Kierkegaard S.: *Philosophical Fragments* 1844. trans. D. Swenson,
2nd ed. Rev. H. Hong. Princeton 1962.
- Μαξίμου Όμολογητού: Περὶ διαφόρων αποριῶν Θ'Ρα91,1084BC Θεσσαλονίκη 1993, σελ. 152-158.
- Martin G, Waile S.: Parental bonding and vulnerability to adolescent suicide. *Acta Psychiatr. Scand* 1994, 89: 246-254.
- Marttunen MJ, Aro HM, Lonquist JK: Precipitant stresses in adolescent suicide. *I. Am. Acad. Child. Adolesc. Psychiatry* 1993,32: 1178-1183.
- Mc Clure GM: Suicide in children and adolescents in England and Wales. *Br. J. Psychiat.* 1994, 165: 510-514.
- Μπαλογιάννης Σ: Ἡ ὑπαρξιακὴ αγωνία. Γρηγόριος ὁ Παλαμάς, 1987,70: 30-38.
- Μπαλογιάννης Σ: Ψυχολογία. Ἐκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1984, σελ. 341.
- Μπαλογιάννης Σ.: Ἡ διὰ Χριστὸν σαλότης, μαρτυρία καὶ μαρτύριον. Γρηγόριος ὁ Παλαμάς 1992, 75: 959-965.
- Μπαλογιάννης Σ.: Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ψυχολογίαν. Ἐκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1980.
- Μπαλογιάννης Σ.: Ἡ ὀριοθέτησις τοῦ ἐργου τοῦ Πνευματικοῦ καὶ τοῦ Ψυχιάτρου ἐπὶ τοῦ ψυχικῶς πάσχοντος. *Κοινωνία* 1988, 21: 114-117.
- Μπαλογιάννης Σ.: Ἡ αυτοκτονία καὶ ὁ θάνατος κατὰ τοὺς στωϊκοὺς φιλοσόφους. Προσφορά Παντελεήμονι Β', τῆ Παναγιωτάτῃ Μητροπολίτῃ Θεσσαλονίκης, ἐπὶ τῇ εικοσιπενταετηρίδι τῆς ἀρχιερατείας αὐτοῦ. Θεσσαλονίκη 1991, σελ381-391.
- Μπαλογιάννης Σ.: *Κλινικὴ Νευροπαθολογία, Τόμος Α', Θεσσαλονίκη* 1984,
- Μπαλογιάννης Σ., Ψαρούλης Δ., Κώστα Β., Ἀρζόγλου Λ.: Μορφολογικὴ μελέτη τοῦ ἵπποκάμπου εἰς ἀτομα ἠθισθέντα εἰς τὰ οπιούχα. Πρακτ. Ἑλλ Συνεδρ. Τοξικομανιογόνων ουσιῶν. Θεσσαλονίκη 1993, σελ 282-244.
- Μπαλογιάννης Σ.: Ψυχιατρικὴ καὶ Ποιμαντικὴ Ψυχιατρικὴ. Ἐκδ. Πουρναρά. Θεσσαλονίκη 1986,
- Μπαλογιάννης Σ.: Ἡ συμβολὴ τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν ψυχικὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἠθισμένων εἰς τὰ οπιούχα ἀτόμων. Πρακτ.

- Έλλ. Συνεδρ. Τοξικομανιογόνων ουσιών.
Μπαλογιάννης Σ.: Διάβασις διά της Ψυχολογίας. Έκδ.Πουρναρά.
Θεσσαλονίκη 1982.
- Μπαλογιάννης Σ.:Συνέντευξις. 'Ορθόδοξος Μαρτυρία. Λευκωσία 1990,
τεύχος 31, σελ. 47-49.
- Μπαλογιάννης Σ.: Διάβασις διά της Ψυχολογίας. εκδ. Π.Πουρναρα.
Θεσσαλονίκη 1982.
- Μπαλογιάννης Σ.: Ή ψυχολογική διάστασις της διαταραχής της
κοινωνικης συμπεριφοράς του συγχρόνου ανθρώπου. Γρηγόριος
Παλαμάς 1966; 761: 41-65.
- Μπαλογιάννης Σ: Νευρολογία, Τόμος Α, Θεσσαλονίκη, Εκδ. Πουρναρά
2004
- Pe1covitz D, Kaplan S, Goldenberg B, Mandel F, Lehare J, Guapera I: Post-
traumatic stress disorder in physically abused adolescents. I. Am.
Acad Child Adolesc. Psychiatry 1994, 33: 305-312.
- Pynoos MI, Frederick C, Nader K, Arroyo W, Steinberg A, Eth S, Numez F,
Fairbanks L: Life threat and posttraumatic stress in school age
children. Arch Gen. Psychiatry 1987, 44: 1057-1063.
- Σαχάρωφ Σωφρονίου: 'Οψόμεθα τον Θεόν καθώς εστί. 'Ιερά Μονή Τιμίου
Προδρόμου. Έσσεξ 1993, σελ. 81.
- Spranger E.: Τό ιδεώδες της μορφώσεως τού παρόντος. Μετ. Βασ. Έξάρχου.
Άθηναι 1930, σελ. 18.
- Συμεώνος του Νέου Θεολόγου: Κεφ. 3,3.
- Συμεώνος τού Νέου Θεολόγου: Κατηχ. 1,72.
- Συμεώνος τού Νέου Θεολόγου"Ηθικ. 1.8,51-64.
- Williams R.: Psychiatric morbidity in children and adolescents: a suitable
cause of concern. Br. J. Gen. Pract. 1993,366: 3-4.